

PIUS X ANTWERPEN – SECUNDAIR ONDERWIJS

Een zorgzaam team dat sterk is in verbindende communicatie en herstelgericht werken, en tegelijk duidelijke grenzen stelt: in Pius X gaan herstel en sanctie hand in hand

SCHOOLCONTEXT

- Beleidsteam: algemeen directeur en directeur per graad
- Aantal leerkrachten: 204
- Aantal leerlingen: 1780
- OKI-index: 1.67

INHOUD

Samenvatting.....	1
Wat is de aanleiding?	2
Een lange traditie van inzetten op relatiegerichte ordehandhavingsstrategieën	2
Uitdagingen gerelateerd aan de steeds diversere context	2
Waar wil de school op inzetten?.....	3
Verbondenheid en veiligheid als basis, gebaseerd op Nieuwe Autoriteit, herstelgericht werken en verbindende communicatie	3
Een zorgzaam team dat samenwerkt, elkaar helpt en ondersteunt, en de schoolvisie uitdraagt	4
Wat doet de school concreet?	5
Duidelijke regels	5
Een herstel- én sanctiebeleid	6
Maatregelen van het herstel- en sanctiebeleid: van begeleiding, over orde en naar tucht	7
Hoe Pius X herstelgericht werken aanpakt	10
Tip van de school	15

SAMENVATTING

Werken aan verbinding tussen leerkrachten en leerlingen staat al jarenlang centraal in Pius X. Leerkrachten, zorgteam en directie hebben zich doorheen de jaren ontwikkeld tot een hecht en zorgzaam team. Er heerst op school een sterk gevoel van verbondenheid, met een open overlegcultuur waar moeilijke situaties bespreekbaar zijn en waarbij leraren kunnen rekenen op elkaars steun. Ook wil de school actief inzetten op verbinding tussen leerlingen onderling en een gezonde groepsdynamiek bevorderen. Verbindende communicatie en herstelgericht werken zijn daarom rode draden in het schoolbeleid. In schooljaar 2015-2016 brachten enkele leerkrachten en leden van het zorgteam dit gedachtengoed binnen in de school. Zij hebben praktijken rond verbindende communicatie en herstelgericht werken verspreid op school en steeds meer collega's hiervoor enthousiast gemaakt. Doorheen de jaren hebben veel leerkrachten hier opleiding in gevolgd en is het zorgteam

gespecialiseerd om er vorming over te geven. Waar het groepsdynamisch erg moeilijk loopt, leidt het zorgteam herstelcirkels in klasgroepen. De school kiest ondertussen niet alleen voor een duidelijk herstelbeleid, maar ook voor een duidelijk sanctiebeleid. Er gelden duidelijke regels die op school worden gevisualiseerd en die het gewenst gedrag expliciteren. Wanneer de regels niet gerespecteerd worden, zijn er afgesproken procedures voor de verdere opvolging van het gedrag. Daarbij is het achterliggende idee: gedragsverandering vraagt tijd, de verantwoordelijkheid ligt bij de leerling, maar de leerling moet hier wel in ondersteund worden. Leerlingen krijgen in dat geval begeleiding van het zorgteam en worden door alle leerkrachten samen opgevolgd. Wanneer een leerling serieuze grenzen overschrijdt of zijn gedrag niet verandert, worden er sancties genomen, steeds in combinatie met herstel.

Wat is de aanleiding?

Een lange traditie van inzetten op relatiegerichte ordehandavingsstrategieën

De aanleiding van het herstel- en sanctiebeleid ligt in de lange traditie van de school die gericht is op zowel verbindende relaties als duidelijke grenzen. Leerkrachten maken duidelijk waarom verbindende relaties zo belangrijk zijn voor klasmanagement.

“Als een groep goed overeenkomt, als die een goede binding hebben, dan houden die elkaar ook verantwoordelijk om bijvoorbeeld te stoppen met babbelen, of als ze een groepswork moeten maken, dan is dat minder met gemor.” (leerkracht)

Het is voor Pius X daarom evident dat ze sterk inzetten op de relaties tussen leerkracht en leerling, tussen leerlingen onderling en tussen leerkrachten onderling. Als het gaat over omgaan met ongewenst gedrag, hebben zij dan ook al een lange traditie van naast sanctionerend ook relatiegericht op te treden: al zo’n tien jaar werkt Pius X daarom vanuit een visie van Nieuwe Autoriteit en herstelgericht werken.

Uitdagingen gerelateerd aan de steeds diversere context

Het schoolteam geeft aan dat er doorheen de jaren nieuwe aanleidingen zijn om te blijven sleutelen aan hoe dit schoolbeleid op school vorm krijgt. Zo botst de school de laatste jaren steeds meer op een straatcultuur bij leerlingen die zich uit in een gebrek aan schoolse houding en het verstoren van de les voor andere leerlingen. Het gaat dan niet zozeer over grote incidenten, maar over systematisch de les onderbreken met kleine opmerkingen. Daar lopen leerkrachten erg tegenaan. Soms stelt zich dan de vraag: *‘Kunnen we ervoor kiezen om deze leerlingen uit de klas te verwijderen, zodat we ons kunnen richten op lesgeven aan de rest van de klasgroep die de les wel wil volgen?’* Maar zo handelen strookt niet met de visie van de school die gericht is op verbinding. De school blijft daarom inzetten op verbindende communicatie en herstelgericht werken, maar besliste daarnaast om ook meer aandacht te besteden aan de verduidelijking van de schoolregels en procedures omtrent ongewenst gedrag.

“Een aantal dingen hebben te maken met een straatcultuur, elkaar koosnaampjes geven, heel de tijd op elkaar ingaan en de lessen erg verstoren. Er zijn dus wel collega’s die aanlopen tegen dat gedrag dat niet gigantisch ernstig is, maar dat wel heel erg stoort. Naast het verstoren van de les zijn er ook veel elementaire dingen, zoals ‘geen schoolse houding’: ze weigeren de les te volgen, leggen hun hoofd op de bank, zijn op hun computer met iets anders bezig... Leraren willen heel graag lesgeven en alles dat dat verhindert qua vlot verloop, dat weegt. Dat lijken kleine

dingen maar dat maakt wel dat veel leerlingen slachtoffer zijn. We willen leerkansen aan de groep blijven bieden en dan is het vaak de vraag: kunnen die 3 of die 5 er dan gewoon uitgehaald worden zodat we aan de rest kunnen lesgeven? Maar ja, dat is onmogelijk en dat willen we ook niet. Het zijn jongeren die nog in een ontwikkelingsproces zitten.” (directeur 2^e graad)

Waar wil de school op inzetten?

Verbondenheid en veiligheid als basis, gebaseerd op Nieuwe Autoriteit, herstelgericht werken en verbindende communicatie

In het gedragsbeleid van Pius X vormen verbondenheid en veiligheid bieden de basis. Het schoolteam zet sterk in op verbondenheid door te bouwen aan sterke relaties tussen leerlingen, leerkrachten, studiemeesters, ouders en directie. Ze doen dat op basis van verbindende communicatie. Dat betekent onder andere: aan leerlingen vragen hoe het met hen gaat, tijd maken voor individuele gesprekjes, naar de leerlingen luisteren en inspelen op hun interesses, er zijn voor de leerling en communiceren vanuit een waarneming in plaats van vanuit een oordeel. Daarom zijn er heel wat verbindende activiteiten ingebed op school: een klasdag in september, een projectweek met de klas, proactieve cirkels, verbindende activiteiten met het team, enzovoort.

“Wij zijn vorig jaar voor de projectweek naar Limburg geweest en wij hebben daar activiteiten gedaan in het thema van onze biologie vakken. En dat heeft bij ons echt gezorgd voor een betere band tussen leerlingen en ook met leerkrachten. We hebben allemaal samen gezongen en zo, dingen die je niet meteen samen zou doen. Dit jaar gaan we naar Oostende en ik denk dat dat onze klas ook weer dichter bij elkaar gaat brengen.” (leerling)

Veiligheid bieden doet Pius X vanuit de visie van Nieuwe Autoriteit: ze zetten in op verbondenheid en nabijheid in plaats van op controle en macht. Vanuit deze basishouding zet het schoolteam sterk in op preventie, door aanwezig te zijn, te luisteren en de dialoog aan te gaan. De aanwezigheid zit hem ook in actief toezicht, zeker op plaatsen waar zich vaker incidenten voordoen (hoekjes op de speelplaats, in de gangen, in de toiletten, enzovoort). De directie benadrukt dat het bieden van veiligheid en verbondenheid zit in een basishouding. De directie geeft aan dat ze waarde hechten aan deze basishouding al van bij de sollicitatie, en dat ze leerkrachten verder ‘onderdompelen’ in deze basishouding van het moment dat ze op Pius X starten. Dat doen ze door professionalisering te bieden voor leerkrachten o.a. vanuit het zorgteam en door ook als team het goede voorbeeld te geven.

“Ja, die verbinding en veiligheid bieden. Het gaat over alles. Het is echt een basishouding. Het gaat over de manier waarop je communiceert. Niet oordelend, maar waarnemend. Bijvoorbeeld: ‘Ik zie dat je aan het roepen bent, hoe komt dat?’ of ‘Wat is er aan de hand?’ Wanneer je zegt: ‘Dit is respectloos.’ Dan krijg je natuurlijk een heel ander gesprek. Maar dat moet ingeoefend worden.” (directeur 2^e graad)

Omdat verbinding al heel lang centraal staat in de school, zijn in de loop der jaren de **proactieve cirkels**, het **herstelgericht handelen** en **verbindende communicatie** steeds meer verankerd in het schoolbeleid. Het zorgteam is opgeleid tot HERGO moderatoren¹ en ook steeds meer leerkrachten hebben een opleiding gevolgd in verbindende communicatie. Het zorgteam heeft bovendien een gesprekslokaal waar ze leerlingen en leerkrachten opvangen (fig. 1). Het zorgteam kreeg daarnaast ook een duidelijke rol in het herstel- en sanctiebeleid.

Fig. 1. Gesprekslokaal van het zorgteam

Een zorgzaam team dat samenwerkt, elkaar helpt en ondersteunt, en dat de schoolvisie uitdraagt

Onder leerkrachten zorgt deze basishouding van verbondenheid voor een sterk teamwerk, wat nodig is voor goed klasmanagement. Bijgevolg komen er veel initiatieven om ook informeel momenten met elkaar door te brengen.

“Er zijn heel veel feestjes en uitstapjes voor het team die van onderuit groeien en die wij ten volle faciliteren en ondersteunen. Soms is dat formeler, een personeelsfeest of zo. Maar vorig jaar was er bijvoorbeeld een team leraren die zeiden: ‘We gaan een dropping organiseren’. En ja, dan gaan we ineens met z’n allen op dropping in het weekend. Dat zijn heel toffe momenten omdat je daar ook wel die persoonlijke contacten heel erg versterkt met mekaar.” (directeur 3^e graad)

Dat creëert een sfeer dat leerkrachten bij elkaar, bij het zorgteam en bij de directie terecht kunnen en dat er ook geen schroom is om problemen met klasmanagement te delen en te bespreken. Leerkrachten en directie beschrijven zichzelf als een team dat niet alleen zorgzaam omgaat met de leerlingen, maar ook met elkaar. Door open met elkaar te communiceren, veel te overleggen formeel maar ook informeel en door elkaar te helpen, kunnen problemen met moeilijke klasgroepen samen aangepakt worden.

“Ik heb niet het gevoel dat ik er alleen voor sta. Ik zou qua klasmanagement vaak wel wat strenger mogen zijn. Of duidelijker mijn grenzen moeten aangeven. Dus ik heb vaak klassen die wat over mijn grens gaan, maar ik heb nooit het idee dat ik er dan alleen voor sta. Ook al is dat alleen in mijn klas dat dat wat misloopt. Dan voel ik toch dat heel het team zegt: ‘Hier moeten we als team op inspelen.’ En ik heb niet het gevoel dat ze dan zeggen ‘Dat is uw probleem, bij ons is dat zo niet dus trek uw plan.’ Absoluut niet.” (leerkracht)

“Ik denk dat de nazorg voor de leraar erg belangrijk is wanneer die iets meemaakt. Als er agressie is geweest in de klas of tegenover een leraar zelf, dat er nog gesprekken komen achteraf en dat

¹ HERGO staat voor Herstelgericht Groepsoverleg. Een HERGO moderator is iemand die is opgeleid om een herstelgericht groepsoverleg te modereren. Naar aanleiding van een incident, een conflict of een negatieve groepsdynamiek brengt de moderator alle betrokken partijen samen en creëert voor iedereen de kans om gehoord te worden en mee te zoeken welke afspraken nodig zijn om verder te kunnen.

je als directie of als leerlingenbegeleider naast de leraar gaat staan: ‘Hoe is nu uw eerstvolgende les geweest? En hoe voel je je nu? En hoe is dat nu om terug voor de klas te staan?’ En niet alleen bij zulke grote incidenten, ook gewoon bij klassen waar je niet tot fatsoenlijk lesgeven komt. Ik denk dat dat een randvoorwaarde is, dat er daar betrokkenheid is, ook vanuit de directie bij die individuele leerkracht. Want vanaf [het moment dat] een leerkracht zich daar alleen of in de steek gelaten voelt, dan haakt die af. Wij gaan zelfs ook soms zo ver dat als een klas volledig op stelten wordt gezet, dat wij of de aanvangsbegeleiding dan tegen de leraar zeggen: ‘Ga rustig iets drinken en wij pakken uw klas wel even over.’ En dan daarna doen we een gesprek en praten we over hoe we daarna verdergaan. Dat is uitzonderlijk, Maar dat gebeurt soms wel. En ja, die ruimte zorgt ervoor dat een leraar overleeft die eerste jaren.” (directeur 2^e graad)

Deze open overlegcultuur tussen leerlingen, leerkrachten, schoolpersoneel, beleidsteam en ouders, vormt bovendien de basis om hun beleid te evalueren. Aan de hand van vele (in)formele overlegmomenten voelt het team aan wat wel en niet werkt: via de herstelcirkels, via teamoverleg, in het zorgoverleg, de ouderraad of tijdens spontane informele overlegmomenten. Wanneer ze willen sleutelen aan een bepaald thema, organiseert het schoolteam ook bevragingen via enquêtes. Vorig schooljaar deed de school nog een enquête bij ouders, leerlingen en leraren over het gebruik van de gsm op school. Op basis daarvan ontwikkelen ze hun beleid.

“Een van die dingen die het lesgeven zodanig verstoren, zijn gsm’s. We hebben enquêtes gedaan bij ouders, leerlingen en leraren. De schoolregels rond gsmgebruik zijn helder, maar er werd massaal tegen gezondigd. We hebben nu overal bakjes gezet waar de gsm moet worden ingeleverd bij het begin van elke les. En we merken dat dat een aanzienlijke verbetering is.” (directeur 2^e graad)

Wat doet de school concreet?

Duidelijke regels

Rond het voorkomen van en omgaan met ongewenst gedrag gelden reeds lang concrete regels en procedures. Sinds schooljaar 2021-2022 zette het schoolteam in op een duidelijke visualisatie van deze regels en procedures. Het resultaat hiervan is een consensus over enkele basisregels, die bewust positief geformuleerd zijn (fig. 2).

1. Bedankt om je pet, kap of hoofddeksel af te zetten.
2. Laat vanaf hier je oortjes maar hangen.
3. Laat je kauwgom thuis. Kauwgom = afval.
4. Hier word je slimmer zonder smartphone!
5. Bewaar de kalmte.
6. Ga naar het toilet tijdens de pauze.

Fig. 2. Schoolregels.

“Ik ben daar heel blij mee dat die regels en afspraken sinds dit jaar overal op posters hangen. Ik vind dat heel handig om naar te verwijzen: ‘Kijk mannen, dat zijn nu de regels..’ (leerkracht)

Een herstel- én sanctiebeleid

De directie benadrukt in hun gedragsbeleid de combinatie van herstel én sanctie. In een schoolbeleid kan het één niet zonder het ander. Als je alleen nog sanctionerend optreedt, geef je de leerlingen geen verantwoordelijkheid en loopt het volgens de directie mis: de leerling voelt zich niet gehoord, de relatie tussen de conflicthouders blijft geschaad en de conflicthouders worden niet aangespoord om te reflecteren over het eigen aandeel in het conflict, noch om na te denken afspraken te maken over hoe ze in de toekomst samen verdergaan. Anderzijds geeft de directie aan dat sancties soms nodig zijn om grenzen te stellen en het leren en lesgeven veilig te stellen.

“Als er heel eenzijdig gestraft wordt, dat is niet goed. En als er eenzijdig hersteld wordt, dan is het ook niet goed. Als een leraar zegt: ‘Die leerling heeft hier juist de deur kapot gestampt in het lokaal.’ En die krijgt antwoord van directie die zegt: ‘Ja, we doen gesprekjes...’ Dan is er geen herstel. Dan hebben leerkrachten de indruk ‘Hoe, en die sancties, waar zitten die dan?’ Dan ben je iedereen al kwijt van in het begin. En omgekeerd ook, als je zegt: ‘We gaan alleen maar sanctioneren’, dan ben je de leerlingen kwijt want die gaan in een keurslijf geduwd worden waar ze zelf geen verantwoordelijkheid kunnen nemen en dan gaat het alleen maar erger worden. Want als leerlingen geen verantwoordelijkheid kunnen nemen, dan blijf je in cirkels draaien.”
(directeur 2^e graad)

Het herstel- en sanctiebeleid van de school is al langer ingebed in het schoolbeleid, maar net als de schoolregels was er meer nood aan duidelijkheid, onder meer duidelijkheid over de procedures en over de rollen binnen het team. Gedurende drie jaar werd tijdens verschillende overlegmomenten door het hele schoolteam geëvalueerd wat goed zat, wat nog niet, en waar de grenzen precies liggen. Ondertussen ligt het herstel- en sanctiebeleid voor heel de school vast (fig. 3). Het werd reeds gevisualiseerd voor de eerste en tweede graad. Voor de derde graad is de visualisatie nog *work in progress*. De basis van het beleid is wel in de hele school dezelfde, steunend op drie pijlers: verbondenheid, veiligheid en herstel.

Fig. 3. Herstel- en sanctiebeleid.

Wanneer er toch zaken mislopen is er een continuüm aan zorg voorzien in eerste en tweede lijn. Binnen deze zorg heeft herstel een centrale plaats. De eerste lijn bestaat uit het signaleren van moeilijkheden, het extra inzetten op de school- en klasafspraken, de leerlingen waarschuwen, gesprekken aangaan met collega's, met de leerling en zijn ouders, en begeleidende herstelgesprekken indien nodig. De zorg en ondersteuning die in deze fase wordt geboden, gebeurt voornamelijk door leraren en opvoeders. Opvoeders starten bijvoorbeeld individuele trajecten op met leerlingen om hun gedrag op te volgen.

“De eerste lijn zijn leraren, opvoeders, die altijd in contact staan met leerlingen. Vaak zijn verbindende communicatie en gesprekken of persoonlijk contact al voldoende om een vertrouwensband op te bouwen en ervoor te zorgen dat leerlingen zich goed voelen.” (directeur 2^e graad)

Wanneer de ondersteuning in de eerste lijn niet volstaat, gaat men over op begeleiding in de tweede lijn. Dat wil zeggen dat het zorgteam en de directie mee ondersteunen. Zij ondersteunen extra de zorg uit de eerste lijn, organiseren herstelgesprekken, herstelcirkels, zorggesprekken, zetten de stap naar specifieke ondersteuning of het samenstellen van een multidisciplinair team (bv. via CLB) en bieden op die manier ondersteuning aan leerlingen en leerkrachten. Het gaat hierbij over het begeleiden van leerlingen in moeilijke thuissituaties, over het begeleiden van leerlingen die ernstig ongewenst gedrag stellen zoals fysieke agressie of vandalisme, over een aanhoudende negatieve groepsdynamiek, enzovoort.

“Maar soms merken wij ook leerlingen met zwaardere problematieken: thuissituaties, of zaken die ook wel op school gebeuren zoals pesten bijvoorbeeld. Vanaf het de eerste lijn overstijgt, en dat is de inschatting van ofwel de opvoeder ofwel de leraar, dan komt dat bij het zorgteam en bij de directie terecht. Bij directie vaak ook als het een hele moeilijke situatie is en er toch moeilijkere gesprekken moeten komen. Omdat we dan soms ook een multidisciplinair team moeten samenbrengen om te kijken: hoe gaan we nu dat ondersteuningskader geven aan die leerling en hoe gaat die hier op school blijven?” (directeur 2^e graad)

Ondersteuning in de eerste lijn en in de tweede lijn overlapt soms. Daarom worden moeilijkheden of ondersteuningsnoden van leerlingen ook steeds besproken tijdens de vaste intervisiemomenten, maar vooral ook via informele overlegmomenten tussen leerkrachten, opvoeders, zorgteam en directie.

Maatregelen van het herstel- en sanctiebeleid: van begeleiding, over orde en naar tucht

Maatregelen die Pius X neemt in geval van 1^e lijn- of 2^e lijn zorg, zijn: begeleidingsmaatregelen, ordemaatregelen en tuchtmaatregelen. De school heeft dit overzichtelijk samengebracht in een kader dat houvast biedt voor het schoolteam, de leerlingen en de ouders (fig. 4). Dit kader geeft leerkrachten handvatten om met ongewenst gedrag om te gaan en zorgt ervoor dat het team dezelfde procedures hanteert. Zo creëren ze voorspelbaarheid en duidelijkheid voor leerlingen. Om leerlingen te begeleiden, kunnen leerkrachten opeenvolgend begeleidingskaarten, alarmkaarten of contractkaarten geven. In geval van alarmkaarten of contractkaarten kunnen er verdere orde- en tuchtprocedures volgen met maatregelen zoals nablijven, strafstudies of schorsingen.

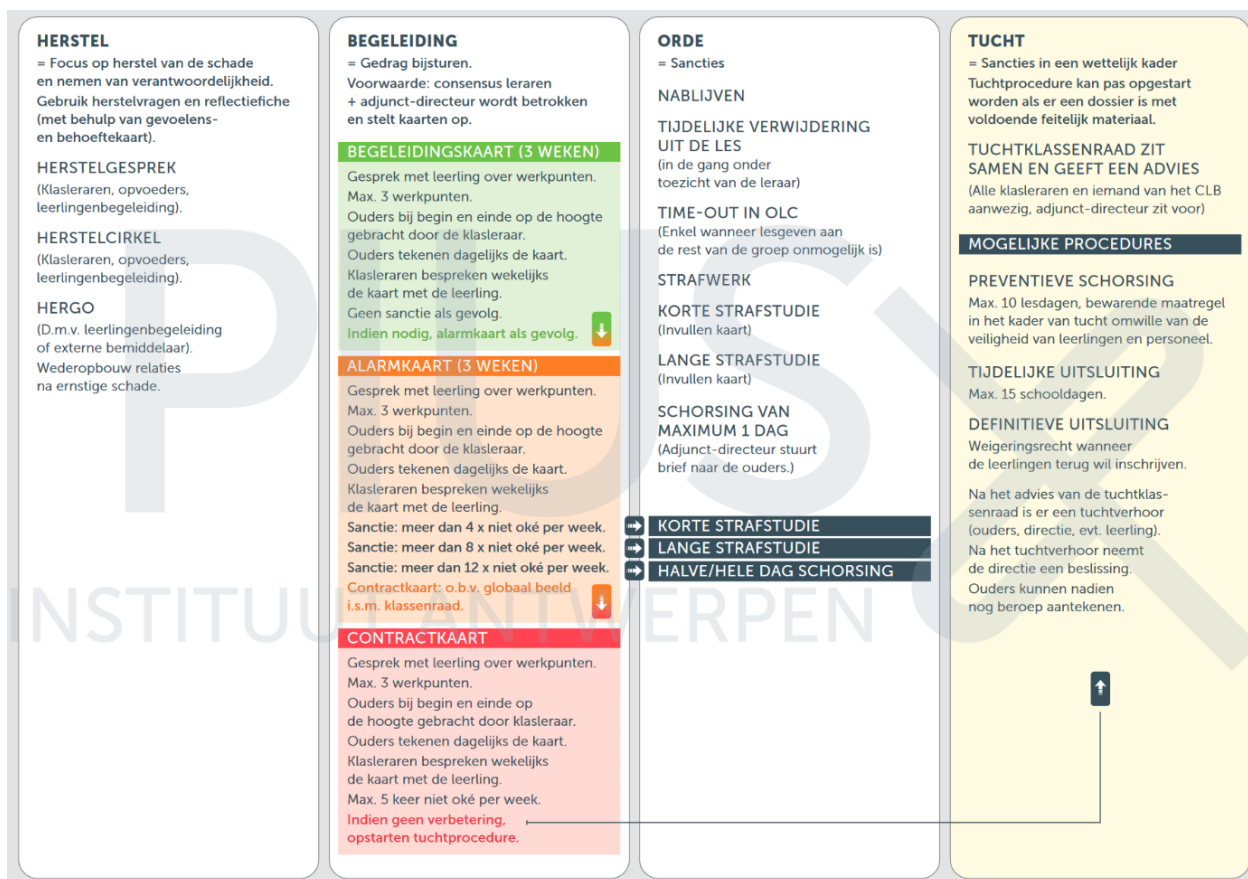

Fig. 4. Kader gedragsbeleid Pius X.

“Het kader brengt duidelijkheid. Dan weten de leerlingen ook waar ze zich aan kunnen verwachten. En bij die kaarten staat ook heel duidelijk bij dat als je zoveel niet-oké's hebt, dan krijg je een korte strafstudie. Als je zoveel niet oké's hebt, dan krijg je een lange strafstudie, enzovoort. Dus leerlingen weten wel wat hun te wachten staan als ze de mist in gaan. En je merkt dat wel, als ze een niet-oké op hun kaart hebben, dat ze dan denken 'Oei, nu weet ik dat ik moet beginnen opletten.' Zeker als het over een contractkaart gaat.” (leerkracht)

Ten eerste zijn er begeleidingsmaatregelen met als doel het gedrag van leerlingen bij te sturen. Gedrag dat hieronder valt, is bijvoorbeeld: materiaal niet bij hebben, de lessen onnodig verstoren, heel onbeleefd zijn in de les, leerlingen uitschelden of leraren in een moeilijk parket brengen, enzovoort. Wanneer één of meerdere leerkrachten signalen opvangen dat een leerling het moeilijk heeft op vlak van gedrag, kunnen ze een begeleidingskaart voorstellen op de klassenraad. Wanneer er een consensus is onder alle leerkrachten van de klassenraad, krijgt de leerling in kwestie een begeleidingskaart. In gesprek met de leerling worden maximaal drie concrete werkpunten genoteerd en ook de ouders worden hiervan op de hoogte gebracht. Vanuit het principe: ‘gedragsverandering vraagt tijd’, volgen er bij een begeleidingskaart geen sancties, alleen begeleiding. De leerling krijgt op basis van zijn concrete werkpunten iedere les feedback, van elke leerkracht. Per werkpunt schrijft de leerkracht ‘oké’ of ‘niet oké’. De werkpunten zijn altijd geformuleerd in zeer concreet waarneembaar gedrag, zodat ze duidelijk te evalueren zijn. Leerlingen worden zich bewust van hun gedrag en worden aangesproken op hun verantwoordelijkheid om hun gedrag te veranderen via deze drie vooropgestelde werkpunten. Bovendien moeten de ouders de kaart dagelijks ondertekenen en heeft de leerling een wekelijks gesprek met de klastitularis als begeleiding om gedragsverandering te bevorderen. Ze bespreken samen wat

goed loopt, wat nog moeilijk is, bij welke leerkrachten het al goed gaat, bij welke niet. Wanneer de leerling na drie weken een positieve evolutie heeft gemaakt, valt de begeleidingskaart weg.

“Eerst moet je met je titularis drie punten afspreken. Bijvoorbeeld: opletten in de klas, niemand lastigvallen en altijd je materiaal mee. En dan geeft de leerkracht elke les een vinkje of dat goed is of niet goed is. [...] Ik probeer dan echt meer op te letten. Zo ben ik me ervan bewust dat ik anderen stoer en dan probeer ik me te focussen op de les.” (leerling)

“Zeker die begeleidingskaart, ik merk dat dat ook voor mij als leerkracht rust geeft. Er wordt veel minder onderhandeld. Die leerlingen proberen altijd: ‘Ja, dat was toch niet zo erg, geef me nog een kans.’ Of ‘Ik was niet aan discussiëren.’ Maar ja, als je een duidelijk werkpunt hebt: ‘ofwel geef je weerwoord ofwel geef je geen weerwoord.’ Ja of nee, dan is het voor mij ook duidelijk. Het is een ‘niet oké’ of een ‘oké’. Dus zij merken ook dat er veel minder onderhandelingsmarge is en dat geeft mij ook wel veel meer rust omdat ik niet altijd in discussie moet gaan. Omdat het heel feitelijk waarneembaar gedrag is, die aandachtspunten.” (leerkracht)

Wanneer de begeleidingskaart nog niet volstaat, kan er een alarmkaart volgen. Gedurende drie weken wordt de begeleiding en feedback verder gezet, maar vanaf de alarmkaart kunnen er ook sancties volgen (zie fig. 4). Ook op herstel wordt extra ingezet in samenwerking met het zorgteam: herstelgesprekken, zorggesprekken, gesprekken met ouders, enzovoort. Wanneer het gedrag na nog eens drie weken nog steeds niet verbeterd is na overleg met de klassenraad, dan krijgt de leerling een contractkaart. In het slechtste geval kan een contractkaart overgaan in tuchtprocedures. De directie benadrukt wel dat er al zeer zware feiten moeten genoteerd zijn in de contractkaart vooraleer er sprake is van een tuchtprocedure. Bij de contractkaart benadrukt de directie vooral de intensieve begeleiding op maat van de leerling: begeleiding van leerkrachten en van het zorgteam enerzijds, maar anderzijds ook begeleiding door externen zoals het CLB, een NAFT-traject, time-out projecten, trajecten van Rots en Water, trajecten bij jongeren coaches, enzovoort.

Qua begeleidingsmaatregelen werkte de school al langer met volgkaarten. Sinds de laatste drie schooljaren zorgt Pius X voor een opbouw in begeleiding: eerst een begeleidingskaart, dan een alarmkaart, en indien nodig daarna een contractkaart. Dat verduidelijkt het traject van gedragsverandering dat de school samen met de leerling aangaat. Deze procedure ligt nu ook vast in het schoolbeleid. De opbouwende volgkaarten zijn ingebed in het schoolbeleid doordat alle leerkrachten hiermee werken: alle leerkrachten die lesgeven aan een leerling met een kaart, volgen die samen op. Daardoor voelt de leerling dat hij in de gaten wordt gehouden door een heel team. En dat maakt volgens leerkrachten een groot verschil.

“Ja en leerlingen met een kaart merken ook dat iedereen van het lerarenkorps daarvan op de hoogte is, dat dat iets is dat gezamenlijk gedragen is door de leerkrachten, het gaat over gemeenschappelijke informatie over de leerling. En dat is een hele belangrijke.” (leerkracht)

Ook leerlingen staan over het algemeen achter het herstel- en sanctiebeleid van Pius X: Ze vinden het een fair beleid (sancties zijn terecht), ze voelen dat er naar hen geluisterd wordt en dat ze op hun verantwoordelijkheid worden aangesproken (herstel). Bovendien hebben ze het gevoel dat ze altijd terecht kunnen bij het zorgteam of bij leerkrachten waar ze een goede band mee hebben (begeleiding

van het zorgteam). Toch geven ze aan dat er volgens hen nog meer aandacht kan gaan naar een positieve benadering van gedrag, bijvoorbeeld belonen bij gewenst gedrag. Ook kaarten leerlingen het gevaar aan dat leerkrachten leerlingen met een kaart viseren.

“Als je geen kaart meer nodig hebt, ik vind dat het beter zou zijn als daar iets positiefs aan gekoppeld wordt. Zodat de leerling echt kan zien dat zijn gedrag verbetert. Ik denk wel dat dat een positief effect zou hebben.” (leerling)

“Ja, er wordt wel een beetje op jou geviserd. Want iemand in mijn klas had ook zo’n kaart en wanneer heel de klas aan het praten was, en die ook, dan zei de leerkracht dat die een vinkje op zijn kaart ging zetten (bij niet oké). Terwijl heel de klas aan het praten was maar niemand anders in de klas had zo’n kaart dus niemand anders zat in de problemen.” (leerling)

Hoe Pius X herstelgericht werken aanpakt

Naast de begeleidingsmaatregelen, ordemaatregelen en tuchtprocedures, staat herstel. Herstel gaat in de eerste plaats vooraf aan conflicten door een preventieve basishouding die uitgaat van verbindende relaties en dialoog. Dit gaat over kleine dingen zoals de leerlingen begroeten aan de poort, ouders betrekken, verbindend communiceren met leerlingen en ouders, enzovoort.

Proactieve cirkel

Een belangrijke preventieve praktijk die Pius X implementeerde om aan verbinding te werken, is het proactief cirkelen in de hele school. In proactieve cirkels oefenen leerlingen verbindend communiceren. Daarbij wordt de toon al gezet op de eerste schooldag. Op deze startdag doen leerlingen energizers en kennismakingsactiviteiten in cirkels. Deze spelvormen zijn verzameld in een draaiboek waar alle leerkrachten gebruik van kunnen maken. Bovendien dient de proactieve cirkel op de startdag om samen klasafspraken te maken.

“De laatste drie jaar doen wij altijd op 1 september een startdag met de leerlingen en daar hebben we ook een draaiboek rond energizers en in cirkels afspraken maken met de klas. De laatste drie jaar zien we een evolutie: in het begin zag ongeveer de helft van de leraren het zitten om een cirkel te doen, maar ondertussen zitten alle klassen op 1 september in cirkels.” (directeur 2^e graad)

Deze verbindende cirkelactiviteiten kunnen regelmatig terug worden opgenomen, bijvoorbeeld op de eerste dag na een schoolvakantie om weer de toon te zetten. Ook de proactieve cirkel om afspraken te maken wordt soms terug gedaan. Bijvoorbeeld wanneer leerlingen samen op projectweek vertrekken en er andere afspraken nodig zijn. Maar leerkrachten en directie benadrukken dat een proactieve cirkel niet altijd een geplande lesactiviteit moet zijn. De leerkracht kan bijvoorbeeld ook zijn les beginnen met een korte cirkel waarin leerlingen vertellen hoe hun weekend was geweest, of een cirkel organiseren op basis van actuele thema’s.

“Twee jaar geleden was er bijvoorbeeld de oorlog in Oekraïne en iedereen was daar heel de tijd over bezig en over gestresseerd. Dus onze leerkracht geschiedenis had beslist om erover te praten met de klas en een cirkel te maken. En dat hielp echt. Dan kan je er meer informatie over

krijgen en zien hoe anderen het zien. Want ik dacht dat niemand anders dat zo erg vond als ik, maar dan praten we erover en dan zie je toch van oh... andere mensen voelen zich ook zo. En dat brengt rust. Je voelt je daardoor meer samen met je klas. Meer als vrienden.” (leerling)

In een proactieve cirkel gelden de volgende regels: je krijgt het woord, er is altijd slechts één persoon aan het woord, er wordt niet gereageerd op het antwoord van een andere deelnemer, je maakt geen negatieve opmerkingen en je mag een vraag passen. Deze regels zijn zichtbaar gemaakt voor de leerlingen (fig. 5).

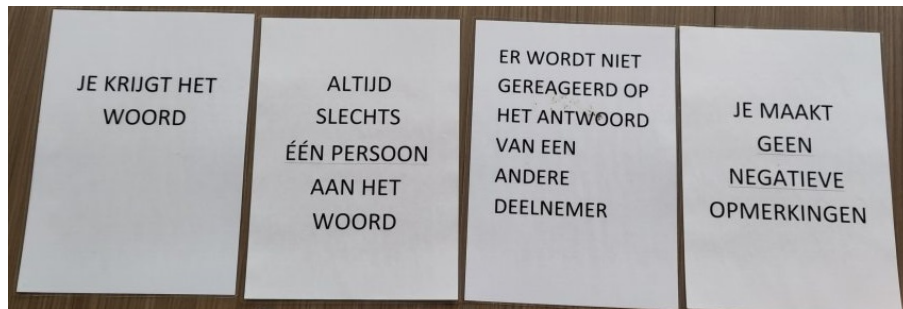

Fig. 5. Regels proactieve cirkels of herstelcirkels.

Omdat verbinding zo centraal staat in de school, is ook het herstel van relaties na een incident erg belangrijk. Zo zijn er herstelgesprekken één op één tussen leerkracht en leerling of tussen leerlingen onderling onder begeleiding van het zorgteam. Daarnaast zijn er herstelcirkels met de hele klasgroep om een ongezonde klasdynamiek bespreekbaar te maken. Hier doen alle leerlingen aan mee en alle leerkrachten die aan deze klasgroep lesgeven en een vrij uur hebben op dat moment. Meestal neemt het zorgteam hier de leiding. Tot slot zijn er HERGO gesprekken met een externe begeleider voor herstel na ernstige schade. Herstelgericht werken wordt in Pius X erg serieus genomen. Één-op-één gesprekken gebeuren bij de meeste leerkrachten automatisch. Ook herstelcirkels gebeuren regelmatig, meestal op vraag van de leraren of van een klasgroep, of op vraag van het zorgteam wanneer ze meldingen krijgen van leerlingen of leerkrachten dat het moeilijk loopt.

Herstelgesprek één op één

Een herstelgesprek verloopt volgens een vast stramien van herstellvragen (fig. 6). De school heeft hier een fiche voor ontwikkeld, die steevast door al het schoolpersoneel wordt gebruikt. Leerkrachten geven aan dat een herstelgesprek één op één, al dan niet onder begeleiding van iemand uit het zorgteam, heel helpend is op lange termijn. Wanneer de relatie tussen leerkracht en leerling wordt hersteld, geeft dat minder conflicten in de toekomst.

Herstellvragen PIUS X INSTITUUT ANTWERPEN	
Wat is er gebeurd?	<i>feiten = waarneming</i>
Hoe heeft je dat geraakt? Wie is er nog geraakt? Wat dacht je toen? Hoe denk je nu? Hoe voelde je je toen? Hoe voel je je nu? Hoe zou de ander zich voelen?	<i>gedachten + gevoelens</i>
Wat was jouw aandeel? Wat had je anders kunnen doen? Wat kan jij bijdragen om de schade te herstellen?	<i>verantwoordelijkheid</i>
Wat heb je nodig om verder te kunnen? Welke hulp of ondersteuning heb je nodig? Welke verwachtingen heb je van de ander?	<i>behoeften + verzoek</i>

Fig. 6. Herstellvragen herstelgesprek.

“Ik heb dat zelf ervaren met een leerling waarmee ik heel veel heb gebotst. Als je dan zo een herstelgesprek doet, dan is het ook wel vergeven. En dan kan je echt met een schone lei beginnen. Terwijl, als je alleen maar gaat straffen, die leerling zit daarmee, die wordt daar eigenlijk alleen maar bozer van. En dan blijft dat botsen. En dat geeft mij meer problemen in de toekomst, hè? Want die leerlingen gaat dan nog meer afstand zoeken en die gaat eigenlijk denken: foert, voor die doe ik niks meer. En dan merk je wel, zo een herstelgesprek vind ik echt een hele goede positieve insteek. Zodat die leerling zoiets heeft van ja oké, er is vertrouwen en die leerkracht wil dat wel goed maken en dan wordt er echt geluisterd naar elkaar. En gaan die meestal sneller proberen om toch wel terug het goede voorbeeld te geven. Dus dat bedoel ik eigenlijk met minder problemen in de toekomst.” (leerkracht)

“Zo een herstelgesprek één op één onder de begeleiding van een zorgleerkracht, dat helpt echt, want dan luister je naar elkaar en dat biedt de mogelijkheid om echt te zeggen van oké. We gaan volgende les, zowel ik als leerkracht als jij als leerling, we gaan er allebei voor zorgen dat we elkaars noden respecteren en dat dat werkt.” (leerkracht)

Herstelcirkel

Veel problemen met klasmanagement zitten niet in één op één relaties, maar in groepsdynamiek. Een herstelcirkel wordt daarom georganiseerd wanneer leerkrachten of het zorgteam aanvoelen dat er heel wat aan de gang is in de groep, dat er pestproblemen zijn, dat regels door een groot aantal leerlingen niet worden nageleefd, dat er veel negatieve groepsdruk is of dat een groot aantal leerlingen geen schoolse houding heeft. De hele klasgroep en wie erbij betrokken is, doet dan mee aan de cirkel: leerlingen, leerkrachten en soms zelfs directie.

“Je moet met je klas in een cirkel zitten en dan worden er vragen gesteld. En dan moet je daar met je klas over praten. En je mag niet reageren op wat de anderen zeggen. Ik denk dat de bedoeling vooral is dat je iets bespreekbaar maakt in de klas. En dat mensen hun mening daarover kunnen geven zonder daar commentaar op te krijgen. Met heel de klas samen. Dat gebeurt als leerkrachten voelen als de klassfeer niet zo goed zit. Of net te goed, wanneer het stoort.” (leerling)

Een herstelcirkel wordt voorbereid door collega's uit het zorgteam. Zij maken een cirkelopstelling (fig. 7) in de daarvoor voorziene ruimte en leggen bij elke stoel een pen, een leeg papier en een behoeftenkaart (fig. 8). Bij elke stoel ligt ook een naamkaartje klaar, zodat leerlingen meteen op hun plaats kunnen gaan zitten in de cirkel.

Fig. 7. Opstelling herstelcirkel

Fig. 8. Behoeftenkaart als hulpmiddel bij

In een herstelcirkel gelden dezelfde regels als in een proactieve cirkel (fig. 5): (1) je krijgt het woord, (2) er is maar één iemand aan het woord, (3) je reageert niet op wat een ander zegt, (4) je maakt geen negatieve opmerkingen wanneer iemand iets zegt, (5) je mag passen om te antwoorden op een vraag. Het doel van een herstelcirkel is om tot duidelijke doelstellingen te komen over hoe de groep op een betere manier samen verder kan.

“Dan zitten we in een cirkel en dan praten we over: Wat is het probleem? Hoe willen jullie het probleem aanpakken? Wat zou het aangenamer maken om de les te kunnen volgen? En dan wordt er echt een contract gemaakt van: Oké, jullie willen dit en dit, maar jullie hebben ook beloofd dat jullie dit en dit gaan doen. Dus houd jullie ook aan de afspraak. Dus eigenlijk een eigen klasreglement maken om ervoor te zorgen dat de lessen goed kunnen verlopen.” (leerling)

Leerlingen geven via de behoeftekaart ideeën hoe de groepsdynamiek kan verbeteren. Dit gebeurt ook volgens een vast stramien:

- Leerlingen noteren aan welke behoefte ze nood hebben in de klasgroep.
- De antwoorden worden één voor één in de groep gedeeld. Bijvoorbeeld: nood aan rust en kalmte
- Er wordt besproken wat de school en de klasgroep kan doen om aan deze behoefte tegemoet te komen. Bijvoorbeeld: vanuit de behoefte aan rust en kalmte wordt voorgesteld om niet te roepen in de klas en als er iets gezegd wordt door iemand, wordt er niet meteen op gereageerd.
- Alle mogelijke maatregelen worden genoteerd en omgevormd naar een contract dat door de hele klasgroep en alle leerkrachten die aan deze klasgroep lesgeven, wordt ondertekend.

Door deze manier van werken stellen leerkrachten en leerlingen zich kwetsbaar op naar elkaar en wordt de verantwoordelijkheid voor een betere groepsdynamiek zowel bij de leerkracht als bij de leerling gelegd. Hun behoeften op vlak van groepsdynamiek worden verzameld en op basis daarvan worden acties genoemd om aan deze behoeften tegemoet te komen (fig. 9). Deze acties worden verzameld in een ‘overeenkomst’ dat door alle betrokken leerlingen en leerkrachten wordt goedgekeurd. Dit contract kan gezien worden als een verbintenis van leerlingen en leerkrachten naar elkaar toe om zich te engageren voor de acties die ze samen voorop stelden tijdens de cirkel. Behoeften die leerlingen op kaartjes neerschrijven zijn bijvoorbeeld: erkenning, vrijheid, samenwerken, gelijkwaardigheid, geven en ontvangen, aanvaard worden, jezelf kunnen zijn, structuur en duidelijkheid, rust en kalmte.

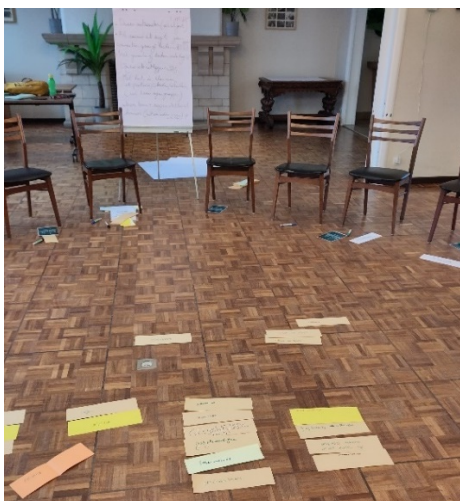

Fig. 9. Uitkomst herstelcirkel.

Wat zou je fijn vinden dat er gebeurt in de klas zodat er plaats is voor rust, kalmte, openheid, eerlijkheid, samenwerking, gelijkwaardigheid? Wat zou jullie helpen om het voor de rest van dit jaar goed te doen lopen vanuit die behoeftes aan bv. rust, kalmte, openheid, eerlijkheid, enz.?

- Behoeftes structuur en duidelijkheid: duidelijkere regels tijdens de studie
- Behoeftes vrijheid: Eigen plaatsen mogen kiezen in de klas
- Behoeftes rust en kalmte: minder praten, roepen, lachen, beetje van alles.
- Behoeftes rust en kalmte: punten geven op houding
- Behoeftes samenwerken: meer groepswerken
- Gsm mogen gebruiken tijdens de studie
- Strenger zijn: sneller reageren. Maar tegen de leerling die het gedrag stelt. Niet streng zijn op de hele klas.

Leerlingen en leerkrachten geven verschillende voorbeelden van herstelcirkels die een negatieve groepsdynamiek hebben kunnen kantelen naar een betere klassfeer die leren ondersteunt. Herstelcirkels kunnen helpen om elkaars noden te begrijpen.

“Wij hebben dat gedaan met onze leerkracht chemie. En dan hebben wij zo’n gesprek gedaan en daarna was dat eigenlijk echt goed aan het gaan. Dat heeft echt veel geholpen. Wij zijn beter gaan opletten. Maar wij wilden ook meer beweging tijdens het labo. Wij deden toen vooral theorie, dus we zeiden dat we meer praktijk wilden. En toen zei zij: ‘Oké, dat wil ik wel doen, ik wil wel wat nieuwe dingen uitwerken, maar dan moeten jullie ook meer aandachtig opletten en de gsm’s meteen in het bakje doen. En sinds dan is dat eigenlijk heel goed gegaan.’” (leerling)

“Bij ons was dat voor onze leerkracht wiskunde. Die vond dat er teveel rumoer was in de klas, die had dan zo’n gesprek aangevraagd. En dan hadden wij allemaal afspraken genoteerd. Bijvoorbeeld ‘je hebt je boek bij’ en ‘als er stilte gevraagd wordt, respecteer dat dan ook’. En ik heb het gevoel dat dat nu echt wel beter gaat. Ook, meneer zegt nu vaak: ‘Jullie zijn zo’n leuke groep om aan les te geven’ en vroeger zei hij dat nooit.” (leerling)

“Ik denk dat zo’n gesprek ervoor kan zorgen dat er een betere band komt tussen de leerlingen en de leerkracht en dat die elkaar beter begrijpen. Want conflicten ontstaan meestal uit het niet begrijpen van wat de andere persoon bedoelt of verwacht.” (leerling)

Leerlingen benadrukken wel een **veilig klasklimaat** als voorwaarde voor een geslaagde herstelcirkel. En dat veilig klasklimaat is er niet altijd wanneer de cirkel gaat over het herstellen van een negatieve groepsdynamiek. Niet iedereen durft zich in dat geval kwetsbaar op te stellen. Daarom is het belangrijk dat die leerlingen wel later nog bij het zorgteam of bij de leerkracht terecht kunnen.

“Ik denk dat sommige mensen het ook wel moeilijk hebben om zich open te stellen. Dat kan wel confronterend zijn. Want uiteindelijk is dat nog altijd een groep tieners die misschien gaan lachen met wat je zegt, of je een snitch gaan noemen. [...] Wanneer een leerling gepest wordt kan dat heel confronterend zijn denk ik.” (leerling)

“Bij mij heeft het nog niet altijd gewerkt. Er is ook soms weinig ruimte in die cirkels om echt tot een diepgaand gesprek te komen. Ik vind dat het heel vaak aan de oppervlakte blijft. Leerlingen moeten zich veilig voelen, opdat ze durven zeggen: “Eigenlijk voel ik me heel onzeker in deze klas door dit en dit en dit en daardoor gedraag ik mij zo.” (leerkracht)

Ook directie en leerkrachten bevestigen dat niet elke herstelcirkel meteen zijn doel bereikt. Leerkrachten omschrijven herstelcirkels als ‘*één van de gereedschapstools uit de koffer*’. Naast de herstelcirkels gaat het zorgteam ook met de klas en met individuele leerlingen aan de slag, worden ouders betrokken, individuele trajecten opgestart, enzovoort. Het zorgteam geeft aan dat wanneer een herstelcirkel niet helemaal z’n doel heeft bereikt, dat het herhalen van de herstelcirkel kan helpen. Herstelcirkels maken dus deel uit van een breder traject dat de school aangaat om met moeilijke klassen om te gaan.

Waar leerkrachten het wel over eens zijn, is dat herstelcirkels meestal meer effect hebben dan proactieve cirkels als het aankomt op klasafspraken. Wanneer er afspraken worden gemaakt vanuit een incident of vanuit een negatieve dynamiek, zijn leerlingen beter gemotiveerd om zich aan afspraken te houden omdat ze zelf voelen dat het anders moet. Bij de proactieve cirkel in het begin van het jaar, komt de klasgroep volgens leerkrachten vaak tot clichés die verwateren. Al blijven afspraken die in het begin van het schooljaar door iedereen samen gemaakt zijn volgens hen wel handig om naar te blijven verwijzen. Ook afspraken die in een herstelcirkel zijn gemaakt dienen om kort op de bal te kunnen spelen met leerlingen wanneer het toch weer mis dreigt te lopen.

“In het begin van het jaar kom je vaak tot clichés. [...] Maar wij hebben nu met onze klas, een heel moeilijke klas, een herstelcirkel gedaan. Dat heeft heel goed gewerkt. We zijn tot gemeenschappelijke afspraken gekomen en ik heb als titularis ook verteld hoe ik er mij bij voelde, bij het feit dat ik elke speeltijd moest horen van collega's hoe moeilijk het was om in die klas les te geven. En dat kwam wel binnen bij die gasten. Samen zijn we tot afspraken gekomen. Die misschien ook cliché zijn, bijvoorbeeld ‘onmiddellijk gaan zitten en materiaal op de bank nemen wanneer de les begint’. Maar nu drong dat wel door. En sindsdien is het veel beter. Vorige week was er wel nog eens een moeilijke les, maar dan is het mijn taak als titularis om kort op de bal te spelen en te zeggen: alles liep goed sinds dat herstelgesprek en nu heb ik gehoord dat het in die les weer moeilijk ging. Ik wil dat niet meer horen.” (leerkracht)

HERGO herstelgesprek

Wanneer zich een zeer zwaar incident heeft voorgedaan waar de relatie tussen mensen erg geschaad is, dan worden er externe professionals betrokken om een herstelgesprek te voeren.

Tip van de school

Niet kopiëren, maar eigen maken

De directie geeft als tip mee om geen kaders klakkeloos te kopiëren. Het kader dat Pius X ontwikkelde rond herstel en sancties, is het resultaat van een lang proces van overleg, evaluatie en uitproberen. Het is volgens de directie belangrijk om het hele team mee te nemen in dit proces en samen uit te zoeken wat voor de eigen school werkt.